

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

**TEMA:
LÆRINGSUDBYTTE AF
KUNST OG KULTUR
- ET GRUNDTVIGPROJEKT**

kulturr.dk

NR. 8 - december 2011

Landsforeningen
Kulturelle Samråd i Danmark

Europæisk fokus på læring i kunst og kultur

■ **Bente Schindel**

bs@kulturellesamraad.dk

Kulturelle Samråd i Danmark har i perioden 2009 til 2011 deltaget i et såkaldt Grundtvig multilateralt projekt. Bag ordene gemmer der sig et projekt, som har til formål at "øge kvaliteten og den europæiske dimension inden for centrale aspekter af almen voksenundervisning og folkeoplysning i de europæiske lande", som der står i teksten til Grundtvig-programmet. Projekterne inden for programmet skal "resultere i konkrete og nyskabende produkter, som kan anvendes bredt i Europa", og de indebærer typisk udvikling af læringsmetoder og/eller afprøvning af pilotaktiviteter, fx efteruddannelseskurser.

Hvis ens ansøgning går igennem nåleøjet, der består af adskillige personers vurdering af indhold og arbejdsduelighed, venter der et spændende arbejde og en pæn sum projektmidler, men samtidig et krav om 25% medfinansiering og behårde krav til tilrettelæggelse og udførelse.

Hvorfor Grundtvig

Der var tre ting, der var årsag til, at Kulturelle Samråd i Danmark i samarbejde med Interfolk, Institut for Civilsamfund, fik ideen til at søge midler til et så tidskrævende og omfattende projekt, nemlig

- Ønsket om at finde en metode til at udforske den læring, der ligger i at beskæftige sig med amatørkunst og frivillige kulturelle aktiviteter.
- Ønsket om at bruge læringsudbyttet til en argumentation for områdets eksistensberettigelse og støtteværdighed.
- Ønsket om at få et større kendskab til hvad der sker på det kulturelle område i andre landes civilsamfund med henblik på gensidig inspiration.

Partnerskaber

Men inden det egentlige projekt kan gå i gang, er der en række faser, man som ansøger skal gennemgå. Som det første skal en foreløbig synopsis udarbejdes med henblik på at præsentere potentielle partnere

forts. side 16

Vækst eller velfærd i kulturpolitikken

Der findes to afgørende forskellige perspektiver, der kan anlægges på økonomisk betydning. Det markedsøkonomiske perspektiv tager udgangspunkt i den værdi, som kan handles på markedet og kan opgøres på BNP. Den velfærdsøkonomiske værdi tager derimod udgangspunkt i den enkelte borgers subjektive opfattelse af livskvalitet og værdi. Side 3

Amatørkultur og frivillige kulturelle aktiviteter fremmer humanistisk og demokratisk dannelse

Livslang læring er i det sidste årti blevet et centralt begreb i pædagogik og uddannelse i almindelighed og i folkeoplysning og frivillige kulturelle aktiviteter i særdeleshed. Imidlertid har begrebet desværre fået en anden og meget snævrere betydning - både i EU og herhjemme. Side 5

Kulturskoler

Slovenien har igangsat et projekt "Kulturskoler" for at skabe gode betingelser for at de unge kan være kreative inden for alle kunstneriske områder, og for at skolen kan være centrum for kulturen i de lokale miljøer for både unge og ældre. Side 9

Et liv med dans er givende

I Holland går 7% af de ældre over 65 år til dans. Det betyder, at næsten en halv million ældre danser. Nogle har danset hele deres liv, andre starter sent. Det, de alle har til fælles, er, at de danser, fordi det tilføjer en anden dimension til deres liv. Side 12

Kulturkonferencen 2011

Årets kulturkonference fandt sted i Slagelse, hvor man bl.a. har en kulturmat med specielle regler for forretningslivet, et legeforskningscenter, et keramikeksperimentarium og en herregård, der også er et teater. Side 18

Leder

Hans Rostholm,
formand
kulturellesamraad
@kulturellesamraad.dk

Opfordring til den nye kulturminister

Danmark har fået ny kulturminister, den radikale Uffe Elbæk, som Kulturelle Samråd i Danmark naturligvis byder velkommen med håb om, at der fremover også bliver tænkt i borgernes egenaktiviteter, når det drejer sig om kulturpolitik. Ligeledes håber vi, at det frivillige kulturelle område ikke fortsætter med at blive diskrimineret i tilskudspolitikken til landsorganisationer, og at tilskuddet for 2012 hæves til minimum det niveau, der kræves, for have et fuldt fungerende landssekretariat.

Grundtvig Multilateralt projekt

Som man kan læse midt i bladet har Kulturelle Samråd i Danmark nu i 2 år deltaget i et projekt støttet af EU midler. Projektet, hvis titel er LOAC (LOAC står for Learning Outcome of Amateur Culture), er et såkaldt Grundtvig Multilateralt projekt, opkaldt efter vor egen Grundtvig, der afsluttes inden for nogle få måneder, og det er derfor tid til at gøre status, dels over projektets resultat dels over, om Kulturelle Samråd i Danmark senere bør kaste sig ud i et projekt af samme størrelse. Hvad angår projektets resultat, har reaktionerne ved offentliggørelsen vist, at der i høj grad er noget at bygge videre på. Når det drejer sig om at deltage i flere projekter af samme type, som det, der er omtalt i artikler her i bladet, kan vi til gengæld stå over for nye problemer. EU-Kommissionen har nemlig for nylig foreslået, at de eksisterende sektorprogrammer for Livslang Læring, som Grundtvigprogrammet

er en del af, sammenlægges til ét nyt program "Erasmus for all". Programmet skal nu målrettes udviklingsarbejde, netværk og mobilitet for de formelle videregående og erhvervsrettede uddannelser. Derved udelukker man de ikke-formelle og uformelle områder, som bl.a. omfatter den fri folkeoplysning, det frivillige foreningsliv og amatørkulturen, fra at søge midler til projekter inden for læringsområdet, og man udelukker de europæiske civilsamfund fra at udveksle erfaringer og ideer. Det mener Kulturelle Samråd i Danmark er en forkert retning at tage, og vi har da også taget initiativ til at sende en protestskrivelse til danske politikere. Skrivelsen er underskrevet af i alt 10 landsorganisationer inden for kunst og kultur.

Kulturkonference 2011

Kulturelle Samråd i Danmark afholdt i slutningen af september sin årlige kulturkonference – denne gang i Slagelse i samarbejde med Slagelse Kulturråd. I alt 69 deltog i konferencen, som indledtes lidt usædvanligt med deltagelse i Slagelse Kulturnat. Konferencens mange indslag er beskrevet bagest i bladet, men jeg vil her benytte lejligheden til at takke Slagelse Kulturråd for nogle vellykkede dage.

Jeg vil også gerne ønske alle et godt nytår. Kulturelle Samråd i Danmark ser frem til det kulturpolitiske arbejde i 2012.

Vækst eller velfærd i kulturpolitikken

Trine Bille,
lektor, cand.polit., ph.d.,
Copenhagen Business
School, Institut for
Innovation og
Organisationsøkonomi
tb.ino@cbs.dk

Der findes to afgørende forskellige perspektiver, der kan anlægges på økonomisk betydning: Det velfærdsøkonomiske perspektiv og det markedsøkonomiske perspektiv. Hvor den velfærdsøkonomiske tankegang handler om at maksimere samfundets nytte og fordele "kagen" bedst muligt, handler økonomisk vækst om at gøre den samlede "kage" større. Det markedsøkonomiske perspektiv tager udgangspunkt i den værdi, som kan handles på markedet og kan opgøres på BNP. Den velfærdsøkonomiske værdi tager derimod udgangspunkt i den enkelte borgers subjektive opfattelse af livskvalitet og værdi - nemlig den enkelte borgers nytte. Og det anerkendes, at der eksisterer værdier, som ikke handles på markedet (non-marked værdier), men som alligevel repræsenterer en væsentlig værdi for borgerne og derfor må tages med i betragtning, når de offentlige ressourcer skal fordeles, og den samfundsøkonomiske værdi vurderes.

Den markedsøkonomiske værdi og økonomisk vækst

Kulturens betydning for den økonomiske vækst er et argument, der har været meget brugt i den offentlige debat af såvel politikere som kulturens egne folk. Det er ligeledes den markedsøkonomiske værdi, det handler om i oplevelsesøkonomien. Forskningen har beskæftiget sig med, om og hvordan kultur kan skabe markedsøkonomisk værdi og økonomisk vækst. Der findes tre afgørende forskellige måder, hvorpå kultur kan skabe markedsøkonomisk værdi:

- 1) Kulturbranchernes direkte bidrag til beskæftigelse, omsætning og eksport
- 2) Kulturens betydning i lokal og regional udvikling
- 3) Kulturens betydning for innovation og kreativitet i samfundet generelt

Men selv om kulturen på alle de tre punkter kan have økonomisk betydning, er det for det første ikke nok at vise, at kultur har en økonomisk betydning i form af direkte og afledte effekter, for det har al økonomisk aktivitet. Hvis det skal bruges som argument for offentlig kulturstøtte må effekterne sammenlignes med effekterne af alternative anvendelser af pengene. For det andet må formålet med kulturaktiviteterne tages med i betragtning. Formålet med kulturaktiviteterne er sjældent at skabe forbrug, indkomst og beskæftigelse. Det kan

være sidegevinster, men det er ikke det egentlige formål. Fx er formålet med et bibliotek ikke at skabe indkomst, forbrug og beskæftigelse i lokalområdet. Hvis det var formålet, ville det uden tvivl være bedre, at det offentlige støttede noget andet end biblioteket. Og det siger næsten sig selv, at bibliotekets formål ikke er at skaffe job til bibliotekarere, og at bibliotekets værdi ikke kan måles på, hvor mange bibliotekarere der er ansat, og hvor stort et privatforbrug disse bibliotekarere har. Hvis argumentet om at kulturens økonomiske betydning skal bruges til at føre kulturpolitik, betyder det i sin yderste konsekvens, at samfundet skal støtte den kultur, der skaber størst økonomisk aktivitet, som fx populære koncerter med stjernekonstnere, som tiltrækker mange turister, der bruger penge i lokalområdet. Men når formålet med den offentlige kulturpolitik er noget helt andet - samtidig med at økonomisk vækst uden tvivl skabes bedre og mere effektivt ved andre erhvervspolitiske tiltag - så kan en fokusering på kulturens kortsigtede økonomiske effekter skabe en forfejlet kulturpolitik.

Den samfundsøkonomiske værdi af kultur

Basal samfundsøkonomi tager udgangspunkt i, at det er samfundets samlede nytte, der skal maksimeres. Og samfundet består af borgerne - eller forbrugerne, om man vil. Samfundet skal derfor producere de varer og serviceydelser, som maksimerer borgernes nytte, herunder den kunst og kultur som efterspørges. Det meste klares af markedsmekanismerne, som på de fleste områder er velegnet til at regulere udbud og efterspørgsel. At markedet er god til at regulere udbuddet, gælder dog ikke for alle varer og serviceydelser - fx ikke for offentlige goder. Når det gælder offentlige goder som fx det nationale forsvar, gadebelysning etc., kan markedet ikke regulere udbud og efterspørgsel, idet det bl.a. er vanskeligt og uhensigtsmæssigt at udelukke brugere fra at benytte disse tilbud og derfor vanskeligt at indføre brugerbetaling. Uden brugerbetaling er der ingen private udbydere, der har lyst til at udbyde ydelserne, da alle har glæde af dem, hvad enten de betaler for dem eller ej. Mange kulturudbud er således heller ikke "rene offentlige goder" i den økonomisk-te-

forts. side 4

► Vækst eller velfærd ...

forts. fra side 3

oretiske betydning, men derimod private goder med eksterne effekter. Private goder, fordi den enkelte kulturforbruger har glæde af at læse en bog, se et teaterstykke, se en film og besøge et museum og derfor er villige til at betale for denne oplevelse. Men mange kulturaktiviteter har større samfundsøkonomiske effekter, fordi hele samfundet har gavn af dem og ikke kun brugerne! Effekterne kan være viden, indsigt, dannelse, refleksion, myndiggørelse, identitet, fællesskab og sundhed, som ikke alene kommer den enkelte kulturforbruger, men hele samfundet til gode. Mange undersøgelser viser, at borgerne faktisk er villige til at betale for disse værdier over deres skat – også for kulturaktiviteter, som de aldrig selv bruger. Og dette er det væsentligste argument for offentlige tilskud til kultursektoren!

I teorien skal den offentlige sektor derfor støtte den kunst og kultur, der har de største eksterne effekter. Det er selvfølgelig i praksis en vanskelig – for ikke at sige umulig – opgave at måle i sin fulde udstrækning. Men som princip for den offentlige tilskudsfordeling er det en betydningsfuld ledetråd, og i mange tilfælde vil man i praksis have en god fornemmelse af, hvilke aktiviteter der er mest betydningsfulde i forhold til fx kulturel værdi, oplysning eller social udvikling.

Den offentlige kulturstøtte

Det store spørgsmål i kulturpolitikken er selvfølgelig, hvilke kulturaktiviteter der skal støttes med hvor mange ressourcer og med hvilke instrumenter. Ikke nogen nem opgave med de mange kulturpolitiske målsætninger og rationaler, der ofte trækker i forskellig retning. Fra et velfærdsøkonomisk perspektiv er svaret enkelt: Det offentlige bør tage udgangspunkt i kulturens betydning for borgerens udvikling og velfærd, og støtte de kulturaktiviteter, der har den største velfærdsøkonomiske non-marked værdi, fx i form af oplysning og social udvikling. I praksis er det selvfølgelig en langt mere vanskelig opgave at håndtere, idet disse non-marked værdier netop er karakteriseret ved, at de er vanskelige at måle. I teorien skal den offentlige støtte og fordeling af samme afspejle borgernes præferencer og betalingsvillighed.

De markedsøkonomiske værdier kan derimod langt bedre måles og danner måske derfor langt oftere udgangspunkt for den politiske argumentation. Det offentlige kan og skal imidlertid ikke støtte kulturbrancherne direkte, fordi de er væksterhverv eller skaber beskæftigelse. Det offentlige støtter generelt ikke kommercielle virksomheder i vækst, men derimod kan det offentlige skabe gode rammebetingelser for kulturbranchernes udvikling, fx ved zoning, inspiration og viden. Kulturen kan også have en markedsøkonomisk betydning, hvis den tiltrækker mange besøgende udefra. Men det vil ofte være sideeffekter og ikke det egentlige mål, og dermed bør disse effekter i de fleste tilfælde ikke være noget væsentligt argument for den offentlige støtte.

Den lokale og regionale dimension

Set ud fra et nationalt perspektiv vil mange af de markedsøkonomiske effekter være et nul-sums-spil forstået på den måde, at vækst i ét lokalområde, sker på bekostning af vækst i et andet lokalområde.

Tiltrækkes besøgende til en kommune på grund af fx en megakonzert, vil de bruge penge i denne region i stedet for i deres hjemkommune. Det samme gælder, når kulturtilbud tiltrækker nye indbyggere eller virksomheder. Med mindre der er tale om udenlandske indbyggere eller virksomheder, vil væksten det ene sted ske på bekostning af væksten et andet sted. Fra et nationalt perspektiv kan dette forekomme uhensigtsmæssigt på denne måde at konkurrere om besøgende, indbyggere og virksomheder. For den enkelte kommune giver det imidlertid god mening, og det kan være nødvendigt at "følge med" og investere på samme niveau som (eller mere end) andre kommuner for at følge med i udviklingen, og ikke sakke agterud. Det samme gælder konkurrencen kommuner og regioner imellem om at tiltrække de "hippe" kreative industrier.

Derimod gælder det ikke de velfærdsøkonomiske værdier. Her er der ikke tale om konkurrence og nul-sumsspil, men om at de samlede værdier vil blive større, hvis der også investeres lokalt i kulturinstitutioner og aktiviteter, der bidrager med kulturel værdi og til oplysning og social udvikling.

Armslængdeprincip

Styrken ved det velfærdsøkonomiske perspektiv er, at det tager udgangspunkt i de enkelte borgers nytte og præferencer. En af svaghederne vil ifølge skeptikere være, om det kan overlades til borgerne at tage stilling til, hvad der er bedst for dem på kort og langt sigt, når det gælder kunst og kultur. Bør dette spørgsmål ikke overlades til professionelle folk med forstand på kunstens kvalitet og betydning? I praksis løses problemet med vurdering af den kunstneriske kvalitet ofte på fornuftig vis ved, at det er befolkningen (nærmere bestemt politikerne, der repræsenterer befolkningen), der beslutter, hvor mange offentlige ressourcer, der skal fordeles til forskellige kulturområder. Og så er det op til et fagligt kompetent udvalg at beslutte, hvilke konkrete projekter eller personer, der skal have støtte. Det er det såkaldte armslængdeprincip, som har vist sig at være et særdeles hensigtsmæssigt princip i kulturpolitikken.

Amatørkultur og frivillige kulturelle aktiviteter fremmer humanistisk og demokratisk dannelse

Livslang læring er i det sidste årti blevet et centralt begreb i pædagogik og uddannelse i almindelighed og i folkeoplysning og frivillige kulturelle aktiviteter i særdeleshed. Begrebet henviser til, at vi lærer livslangt fra vugge til grav og livsbredt både gennem formel læring fra grundskolen til universitetet med eksamensbeviser og mere frit gennem den ikke-formelle læring i folkeoplysningen og den uformelle læring i amatørkunst og i frivillige kulturelle aktiviteter.

Imidlertid er dagsorden for livslang læring både i EU og herhjemme domineret af en ensidig erhvervsrettet dagsorden, som er blind for vigtige læringsmål i folkeoplysningen og foreningslivet, især for de unikke kvaliteter i amatørkunst og i den frivillige kultur.

Sigtet med LOAC-projektet har været at fremme et dannelsesorienteret lærings syn på amatørkunst og det frivillige kulturelle område, der fremhæver områdets væsentlige betydning for at sikre en rig livsverden og en fri læringskapacitet i civilsamfundet og dermed betydning for at fremme bærende humanistiske og demokratiske værdier i samfundet.

Hans Jørgen Vodsgaard,
mag. art.,
Leder af Interfolk,
Institut for Civilsamfund-
hjev@interfolk.dk

Paradigmestrid om livslang læring

Ideen om livslang læring er ikke ny. I den europæiske idéhistorie har den humanistiske tradition altid set uddannelse og oplysning som afgørende for menneskelig frihed og vækst. For de gamle grækere var den vigtigste værdi at tilegne sig viden om verden og sig selv og dermed blive fuldgylde mennesker og borgere. Renæssancen og oplysningstiden videreførte denne forståelse, og især den tyske nyhumanistiske dannelsesbetragtning i starten af 1800-tallet betragtede livet som en livslang oplysning mod visdom. Herhjemme anså Grundtvig oplysning som meningen med den enkeltes liv og som mål for den fælles historie, og vi skulle

"lære for livet" - ikke kun for arbejdslivets, men i lige så høj grad for menneskelivets og samfundslivets skyld.

Men begrebet "livslang læring" har i de seneste årtier først og fremmest fået indflydelse, fordi to vigtige internationale organisationer har været dets fortalere, nemlig UNESCO fra begyndelsen af 1970'erne og OECD fra 1980'erne. Der tales om livslang læring fra to meget forskellige forståelser. UNESCO forbinder livslang læring til menneskelig og demokratisk udvikling. Uddannelse og kultur er her mål i sig selv og ikke blot midler til økonomisk vækst og statslig forvaltning; for eksempel begrundes behovet for læsefærdigheder med, at det enkelte menneske har brug for og ret til at få adgang til

menneskehedens store skatte af viden og kultur. OECD forstår derimod livslang uddannelse som en investering i "human capital" og understreger de kommercielle fordele.

I de seneste årtier har der således været et glideparadigmeskift i den pædagogiske og kulturelle dagsorden fra en humanistisk diskurs med fokus på demokrati og dannelse til en instrumentel diskurs med fokus på økonomi og beskæftigelsesegnethed. Rationalet bag dette paradigmat er den markedsdominerede globalisering, der har øget presset på de enkelte lande til at omstille alle sider af samfundet til de nye konkurrencemæssige forhold på verdensmarkedet. Den teknokratiske planlægning og kontrol af uddannelse, forskning og kultur er strammet mere og mere, og uddannelse og kultur ses nu primært som et middel til at mobilisere landets økonomiske konkurrenceevne, mens de demokratiske og dannelsesmæssige mål er gledet ud.

Dette paradigmat betyder med den tyske samfundsfilosof Habermas' ord, at den instrumentelle fornuft med rod i systemverdenen "koloniserer" den kommunikative fornuft i livsverdenen. Hermed skal alle områder af den livslange læring – såvel den formelle læring i det formelle uddannelsessystem som den ikke-formelle læring i fol-

forts. side 6

► Amatørkultur og frivillige kulturelle aktiviteter ...

forts. fra side 5

keoplysning og uformelle læring i de frivillige foreninger - omstilles til at tjene markedets økonomiske behov. Læringens kvaliteter måles nu hovedsageligt ud fra dens kvaliteter i forhold til erhvervslivet, mens dens humane og demokratiske kvaliteter i forhold til personlig dannelse og aktivt medborgerskab får stadig lavere prioritet.

EU's dagsorden for livslang læring

OECD's paradigme blev den nye metafortælling i 1990'erne med en stærk appel til meningsdannere, politikere og forretningsfolk, og den har præget forståelsen af uddannelse i EU-systemet meget, især i Europa-Kommissionen og efterfølgende i EU-landene efter at EU-Kommissionen i 2000 udsendte "Memorandum om livslang læring".

EU-Kommissionens primære mål med at fremme "livslang læring" var at styrke borgernes beskæftigelsesegnethed i forhold til den nye vidensbaserede økonomi i forlængelse af Lissabon-erklæringen fra 2000, hvor det strategiske mål er, at Den Europæiske Union skulle blive det mest konkurrencedygtige og dynamiske vidensbaserede område i verden ved hjælp af en forstærket "livslang læring". EU-kommissionens forståelse lå milevidt fra vores omfattende europæiske tradition for humanistisk pædagogisk tænkning, hvor begreber som oplysning, myndighed, personlig dannelse og demokratisk læring og kulturel berigelse spiller en central rolle. En tænkning, som trods alt har præget og stadig præger lovgivningen på uddannelses- og kulturområdet i mange medlemsstater. Traditionen fra pædagogiske tænkere som Socrates, Leonardo da Vinci, Erasmus, Comenius og Grundtvig, der kom til at navngive de forskellige EU-programmer for livslang læring, er nærmest uhorlige i forslaget fra Kommissionen.

Der er en stadig tvetydighed i Kommissionens mål for livslang læring. På den ene side fremhæves hovedmålet om beskæftigelses-

egnethed til gavn for erhvervslivet, på den anden side nævnes andre mål om aktivt medborgerskab, kulturel sammenhængskraft og personlig udvikling til gavn for et stærkt civilsamfunds folkeoplysning og foreningsliv og deres bidrag til en fri offentlighed og en rig livsverden. Hermed indgår der åbninger for, at et velfungerende samfund ikke kun har brug for opdaterede medarbejdere, men også for aktive medborgere og oplyste medmennesker, og endnu vigtigere: Borgerne i et moderne samfund har også brug for en bredere læring, fordi ingen kan realisere sig selv fuldt ud i arbejdet - en aktiv, lærerig og meningsfuld fritid, der kan kompensere for arbejdslivets ensidighed, er en vigtig del af det gode liv.

Folkeoplysning og amatørkultur

Læringsforståelsen i LOAC-projektet har taget udgangspunkt i principper for den frie og almene folkeoplysning, som også præger læringen i amatørkunst og frivillige kulturelle aktiviteter, da disse tilbyder en ikke-formel og uformel læring for voksne uden et konkret erhvervsrettet sigte. Dette læringsbegreb henviser til (den Grundtvigsk inspirerede) pædagogiske tradition inden for den almene folkeoplysning, der primært sigter på personlig dannelse og demokratisk læring i frie fællesskaber og kun sekundært på at uddanne medarbejdere til et bestemt job.

Begrebet "dannelse" er her i front. Det centrale er ikke at blive uddannet til en privat karriere men at blive dannet som menneske og medborger. Det tyske begreb "Bildung" eller det svenske "Bildning" angiver bedre end det danske begreb "dannelse" den egentlige betydning af dette dialektiske begreb med dets samtidige henvisning til verbet "at danne" (zu bilden) og navneordet "forbillede eller model" (ein Bild). Det har den dobbelte mening om på den ene side frit at danne sig selv, og på den anden side at gøre dette med øje for bærende værdier i den fælles kultur og dermed almenhedens interesser. Dannelse handler, som Grundtvig udtrykte det om Frihed til fælles bedste. Her hænger personlig selvrefleksion og social og kulturel refleksion sammen. Det er den større verdensorientering, den bredere kulturelle forståelse og det generelle moralske ansvar, der er på dagsordenen.

Amatørkunsten og de frivillige kulturelle organisationer deler det overordnede mål for folkeoplysningen om at give folk bedre muligheder for at

få kontrol over deres eget og det fælles liv. For læringen i den frivillige kulturelle sektor er fri og frivillig og styres ikke af formelle læseplaner, men af behovet for personlig udvikling, kulturel samhørighed og aktivt medborgerskab. Disse læringsmål er betydeligt bredere end i de formelle uddannelser og repræsenterer en mangfoldighed af lærings-metoder, curricula og deltagere, og læringen bygger typisk på en erfaringspædagogik med aktiv udveksling af erfaringer, ideer og værdier mellem deltagerne. En betydelig vidensudvikling er knyttet til gruppeprocesser, som myndiggør deltagerne ud fra deres egne betingelser. Læringen indebærer her en kritisk tilgang til at ændre den personlige og den fælles livssituation samt værdier og holdninger.

De frivillige kulturelle organisationer repræsenterer således en stærk læringskapacitet, der kan fremme humanistiske og demokratiske værdier.

Den pædagogiske reduktionisme

Det er ikke vores opfattelse i LOAC-projektet, at den erhvervsrettede voksenlæring er dårligere eller bedre end den almene folkeoplysende eller den brede kulturelle læring. I stedet vil vi understrege, at de forskellige læringstyper kan være fornuftige på rette tid og sted, fordi læringens mål, indhold og form må variere alt efter den konkrete sammenhæng og anvendelse. En kvalificeret pædagogisk teori må klargøre den pædagogiske kontekst for at imødegå en pædagogisk reduktionisme, hvor et læringsbehov fra én sammenhæng (fx opdatering i arbejdslivet) som en "skjult dagsorden" koloniserer læringsmålet i en anden sammenhæng (fx personlig og demokratisk udvikling i det civile samfund).

Et grundlæggende problem med den dominerende diskurs for livslang læring er den begrænsende tilgang, hvor alle læringsarenaer behandles ens og måles ud fra den erhvervsrettede voksenlærings behov. Uanset om man følger en faglig efteruddannelse, deltager i et folkehøjskolekursus eller er aktiv inden for amatørkunst, lærer man nogenlunde det samme, nemlig at udvikle sine erhvervsrelevante kompetencer og sit cv., som de siger i managementteorien. Men denne pædagogiske reduktionisme, som gør alle katte grå, og som har mistet sansen for kvalitetsforskelle, kan være lettere at gennemskue, når vi inddrager anvendelsesperspektivet og spørger, hvilke livsroller og livsfærer der skal tilgodeses. For målet, indholdet og formen af læringsaktiviteten vil være meget forskellig, alt efter om målet er at udvikle sig som menneske i forhold til den personlige eksistentielle sfære, som aktiv medborger i civilsamfundet, som medarbejder i arbejdslivet eller som studerende i en erhvervskompetencegivende uddannelse.

Den ikke-formelle og uformelle læring i amatørkunst og den frivillige kultur er præget af både personlig dannelse og uddannelse i mange forskellige nuancer, og det ville være at hugge en hæl og klippe en tå, hvis vi forsøgte at vurdere kvaliteten af disse nuancer ved hjælp af en enkelt læringskontekst, der med "en tavs og skjult dagsorden" kun måler den erhvervsrelevante og økonomiske nytte. For hermed udgrænses de "indre værdier" af amatørkulturens og den frivillige kulturs læring, deres iboende humane og demokratiske dannelsesværdier bliver ligegyldige, og de mister legitimitet og støtteværdighed. Værre endnu – den pædagogiske reduktionisme understøtter hermed også en samfundspolitisk reduktionisme, der nedvurderer tidligere kerneværdier i den nordiske kulturmodel om det frivillige for-

► Amatørkultur og frivillige kulturelle aktiviteter ...

forts. fra side 7

eningslivs og den frie kulturs afgørende dannelsesmæssige betydning for at sikre den demokratiske kultur i samfundet. Uddannelses- og kulturpolitikken bliver hermed, som vi har oplevet det seneste tiår, i stigende grad erhvervsrettet og skødehund, og det tidligere gyldne armlængdeprincip er blevet en by i Rusland.

Den frie kultur

Moderne udviklede samfund har, eller burde have såvel en effektiv systemverden som en rig livsverden. De to verdener kan ikke undvære hinanden, men der er en tendens til, at den instrumentelle fornuft med rod i markedets og statens systemverden i stigende grad presser den kommunikative fornuft i livsverdenen. På trods af at systemet er afhængig af en fri livsverden, fordi mening, solidaritet og personlig identitet ikke kan frembringes kommercielt eller administrativt.

Samfundet og dets borgere har brug for læring både som menneske i den personlige og civile sfære, som medborger i den offentlige sfære og som medarbejder i arbejdslivet. Der er behov for formel uddannelse og erhvervsrettet voksenuddannelse, der bidrager til en effektiv systemverden, ligesom der er behov for ikke-formel og uformel læring i det civile samfund, som kan fremme en rig og fri livsverden. Læring skal ske såvel for arbejdslivet som for det personlige, civile og offentlige liv.

En læringsteori og en uddannelsespolitik, der ignorerer disse

forskelle og underordner al læring under en instrumentel faglig læring, repræsenterer en reduktionisme, der både er teoretisk svag og uddannelsespolitisk ubegavet. Det vil generelt ikke forbedre uddannelsessystemet, at man ensidigt fokuserer på faglig kompetenceudvikling på bekostning af den bredere oplysning og dannelse; og det vil helt sikkert ikke forbedre den humanistiske og demokratiske læring i amatørkunsten og den frivillige kultur.

Hvad værre er, det kan underminere den demokratiske og civile kultur og svække den kulturelle sammenhængskraft. Selv på kort sigt kan det næppe øge beskæftigelsesegnetheden og konkurrencekraften, men på længere sigt vil det med stor sandsynlighed reducere befolkningens livskvalitet og bringe reproduktionen af et fortsat demokratisk samfund og en rig kultur i fare. For et samfund uden en rig livsverden er ikke bare et fattigt samfund åndeligt og menneskeligt set, det er et endimensionalt samfund, hvor samfundets livsnerve – en fri, en kritisk offentlighed og et levende demokrati – tørrer ud.

Kulturskoler – et pilotprojekt

Vi befinder os i en tid, hvor vi lever længere, nye former for sociale netværk mellem generationerne opstår, og fire generationer møder hinanden interaktivt. Det spørgsmål, vi stiller os selv, er, om vi kan gøre brug af denne nye samhørighed og denne strøm af viden og erfaring, om vi lever bedre og frem for alt - hvad vi kan gøre for at gøre livet bedre, mere sammenhængende og mere interessant.

Amatørkultur og det frivillige kulturelle område er et specielt område. Inden for dette kreative felt finder hver gruppe sin plads - uanset alder, køn, race, religion og nationalitet. Den slovenske amatørkultur omfatter ca. 130.000 aktivt skabende personer (Slovenien har 2 millioner indbyggere), og dens produktioner bliver årligt overværet af 4 millioner tilskuere/tilhørere.

Amatørkultur

På det operative niveau omfatter udtrykket "amatørkultur" i Slovenien de kulturelle aktiviteter, hvor kunstnere (medlemmer af kor, teater- og dukketeatergrupper, folklørenssembler, filmgrupper, dansegrupper samt litterære og billedkunstneriske grupper) ikke praktiserer aktiviteten som en profession (som regel er de hverken betalt for deres aktivitet eller formelt uddannede på området). Men inden for amatørkulturen fungerer mange formelt uddannede fagfolk som mentorer og professionelle ledere, og de får betaling for deres arbejde. Desuden kan ledere og aktive hente viden og kompetence fra seminarer, kurser og workshops primært organiseret af the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities (JSKD), et professionelt støttenetværk, der sørger for alsidig udvikling af det kreative potentiale inden for amatørkultur. Gennem programmer støtter JSKD enkeltpersoner og deres personlige vækst. Vi udgør et stærkt element i forhold til kulturel samhørighed og stimulerer til aktivt medborgerskab. Gennem programmer for livslang læring fremmer vi desuden kundskaber, kompetencer og dannelse. Som et professionelt, organisatorisk og finansielt netværk tilbyder JSKD uddannelse af høj kvalitet samt faglige publikationer og tidsskrifter. Vi udfører rådgivningsarbejde og yder tilskud til samfundets kulturelle projekter. Som paraplyorganisation for amatørområdet engagerer JSKD sig også i tværministerielt samarbejde og internationale forbindelser.

Amatørkultur i Slovenien

Effekten af ovenstående viser sig i aktiviteterne - både dem, hvor flere generationer deltager, dem, der vedrører livslang læring, og i amatørkulturen. JSKD gør det muligt for folk at bruge fritiden på en kvalitativ måde. Vi styrker de sociale netværk, opgraderer viden, tilbyder ny erfaring, udvikler kreativitet, og gennem systemer af mentorer muliggør vi videregivelse af viden, værdier og traditioner, med andre ord: Vi spiller en vigtig rolle som social integrationsfaktor.

Kulturel kreativitet og performance er centrale funktioner i amatørkulturen. En ikke-institutionel og ikke-professionel status åbner et helt frit rum for kreativitet og eksperimenter. Især inden for teater og dukketeater, film og video, moderne dans, kunst og litteratur får enkeltpersoner og grupper en chance for at tage de første skridt. Mange unge, ukendte forfattere går ofte videre til professionelle kulturelle aktiviteter gennem amatørkulturen. Inden for rammerne af klassiske aktiviteter repræsenterer kor, folklørenssembler og ensembler takket være top professionelle ledere og målrettet arbejde en parallel til de professionelle ensembler og institutioner.

Kulturredningen inden for amatørkultur omfatter alle generationer og er lige tilgængelig overalt i Slovenien. Den har et klart mål: At højne kvaliteten og omfanget af kulturelle aktiviteter. Forudsætningen for kulturel aktivitet (passiv eller aktiv) er viden, som for langt størstedelen af de kunstelskendes og amatørers vedkommende ikke opnås i den almindelige undervisning.

Vi har i Slovenien en lang tradition for kulturelle uddannelsesprogrammer med deltagelse af slovenske og udenlandske eksperter samt uddannelsesforløb i form af seminarer, workshops, kurser, sommerlejre, konferencer og skoler - alt sammen

forts. side 10

► Kulturskoler ...

forts. fra side 9

genopbygget inden for de sidste ti år. Ved hjælp af midler fra JSKD gennemføres programmer vedrørende livslang læring, videreuddannelse og træning, og de inkluderer alle generationer fra børn til seniorer. Programmerne forsøger at dække de områder i landet, hvor der ikke er aktiviteter, ved at indføre grundkurser på regionalt niveau og ved at opgradere viden på nationalt plan. Borgerne bliver på den måde mere fortrolige med nye aspekter af kunstens praksis og er i stand til at oprette forbindelse til andre dele af det sociale liv. Uddannelse i aktiviteter på steder, hvor der ikke findes institutionelle uddannelser, er specielt i fokus.

Integration af mindre privilegerede grupper

På grund af de mange forskellige former og niveauer er amatørkulturen det sted, hvor det er muligt at opnå bekræftelse for alle sociale grupper og enkeltpersoner, der ikke opnår personlig tilfredsstillelse og bekræftelse i deres daglige arbejde eller hos familien, eller som er marginaliserede på grund af handicap, alder (børn, unge, ældre) eller af andre årsager.

JSKD har derfor programmer for bestemte sociale grupper med den prioriterede opgave at øge den generelle følelse af at være en del af samfundet. Programmerne gør det muligt at integrere disse grupper, samtidig med at man bevarer deres særlige egenskaber.

Tilgængelighed er en vigtig faktor i kulturen, og det er vigtigt, at der er en geografisk spredning af kulturelle tilbud, som giver lige muligheder for alle.

Amatørkulturen gør fritiden til kvalitetstid. Det handler om at kunne tilbyde kulturelle aktiviteter, der fremmer socialt samvær, ophæver den sociale udstødelse, og som giver potentiel udvikling. I den forstand har det at være en del af en kulturel gruppe en stærk betydning, både hvad angår integration, socialisering og social samhørighed.

Kulturskoleprojekt

I samme lys kan vores kulturskoleprojekt ses. Her fungerer JSKD som et støttende netværk for kulturelle aktiviteter, som først og fremmest finder sted på amatørniveau. Fordi JSKD er klar over den påvirkning, kulturel uddannelse og kreativitet har på forskellige aspekter af menneskelivet, er cirka halvdelen af alle JSKDs programmer (uddannelse, arrangementer, informationer og bogudgivelser) rettet mod børn, unge og deres mentorer. Kulturskolerne er således en af de vigtigste funktioner i amatørkulturen.

Kulturskoleprojektet har et klart mål: At øge kvaliteten og omfanget af elevernes aktive og passive kulturelle aktiviteter. Formålet er at skabe betingelser for, at de unge kan være kreative inden for alle kunstneriske områder, og at skolen er centrum for kulturprogrammer i de lokale miljøer.

Kulturskoleprojektet eksisterer på lokalt, regionalt og nationalt plan via JSKDs i alt 59 filialer i hele Slovenien. Intensivt arbejde med børn og unge rækker ind i skolens sfære, hvor kreativitet og kulturel aktivitet fremmes gennem talrige projekter. Formålet med dette arbejde

er at skabe kulturel bevidsthed og stimulere skolerne til at blive kulturelle centre i nærmiljøet til gavn for flere generationer. Hermed bliver amatørkultur også det, der udvikler kreativiteten og øget livskvaliteten for de ældre.

Lokalt arbejder kulturskolerne i en to-trins proces: Skolerne bliver inviteret til kulturelle arrangementer med professionelle udøvere enten som aktive deltagere eller som tilskuere/tilhørere. Man inddrager derved lokale kulturcentre, teatre, biblioteker, museer og institutioner i arbejdet.

Kulturskolerne lægger masser af energi og ekspertviden i udarbejdelsen af de seminarer, praktiske workshops og kurser, som man tilbyder børnene på specielle sommerlejre og året rundt på skolerne. På årsbasis er mere end 10.000 mennesker involveret i undervisningen.

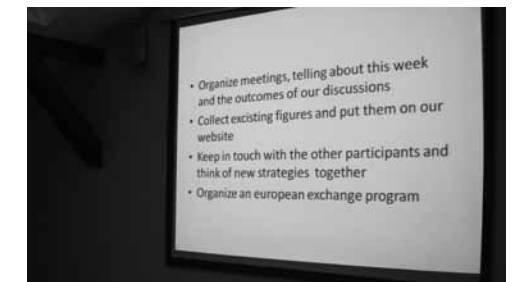
Titlen som kulturskole kan erhverves af grundskoler med stor kulturel aktivitet og skoler, som fungerer som centre for kulturelle programmer i nærmiljøet.

Skoler er berettiget til at ansøge om kulturskoletitlen, hvis de opfylder følgende krav:

- Skolen skal have kulturelle aktiviteter på mere end tre områder (fx musik, teater, marionetter, folkløse, film og video, dans, kunst og fotografi, litteratur, kulturarv).
- Aktiviteterne skal have eksisteret på skolen i mindst tre år og omfatte et stort antal elever og lærere.
- Aktiviteterne gennemføres inden for valgfag og som fritidsaktiviteter.
- Skolen tilskynder til mentorordninger blandt de ansatte og giver dem specifikke uddannelser og videreuddannelser inden for kulturelle og kunstneriske aktiviteter.
- De aktive deltager jævnligt i udstillinger, møder, festivaler og konkurrencer.
- Der arrangeres regelmæssigt kulturelle events for elever.
- Kulturprogrammer præsenteres for offentligheden.
- Skolen er åben for, at andre kulturelle foreninger og grupper kan bruge skolens lokaler.

Kulturskolerne er således med til at skabe en ny praksis og styrke kreativiteten.

Kulturforsker Blaise Pascal siger, at kun kultur får os til at gøre fremskridt hele tiden. Kulturskolerne repræsenterer derfor en markant medspiller mellem kultur, uddannelse og dannelse. Og de er en vigtig del af det slovenske samfund.

Et liv med dans er givende

Moderne vestlige samfund synes at fokusere på de yngre generationer og deres fremtid. Heldigvis får det faktisk - at folk lærer gennem hele livet og kan fortsætte med at udvikle sig, når de er ældre - stadig større opmærksomhed, som det for eksempel fremgår af EU-Kommissionens program for livslang læring. Denne artikel om de gavnlige virkninger, som dansen har på ældre, er i tråd med livslang læring princippet om, at alle mennesker (uanset alder) kan udvikle sig og lære mere.

Lotte Volz & Roel Mazure,
Kunsthøgskolen, Holland
l.voltz@kunsthogskolen.nl
roel.mazure@planet.nl

Oversat fra engelsk
af Bente Schindel

Dans er en del af den menneskelige natur. I alle kulturer over hele verden danses der. Kunstfactor har fået udarbejdet en undersøgelse blandt 474 hollandske amatøransere. Den viste, at de vigtigste grunde til at danse er, at:

- Det er sjovt (54%)
- Man får motion (34%)
- Man får sociale kontakter (20%)
- Det er afslappende og befriende (19%)
- Man får mulighed for at udtrykke sig (15%)

Dansen vækker en følelse af glæde, afslappethed, frivillighed, selskabelighed og solidaritet. De virkninger, som dansen har på folks psykiske og fysiske velbefindende er således lovende, og vi har derfor set nærmere på de måder, hvorpå de ældre kan få gavn af aktiv deltagelse i dans.

Ældres deltagelse

Billedet af den stereotype, ældre person, der bruger tiden på at spille kort og bingo, er ikke i overensstemmelse med virkeligheden, når man ser på det betydelige antal af over 50-årige, der regelmæssigt går til dans. På trods af de fysiske begrænsninger, der følger med alderdommen, viser det sig, at de ældre danser relativt ofte og mere i sammenligning med de yngre generationer. 12 % af den hollandske befolkning over 6 år går regelmæssigt til dans. Af de 55 til 65-årige går 8 % til dans, og for personer over 65 år er det 7 %. Det betyder, at næsten en halv million ældre danser. Nogle af dem har danset hele deres liv. Der er dog også folk, der beslutter at starte med at danse i en sen alder. Det, de alle har til fælles, er, at de danser, fordi det tilføjer en anden dimension til deres liv.

Kreativ dans for ældre

Els Van Buren (født 1943) har danset hele sit liv. Hun underviste på danselærerseminariet på Rotterdams Dance Academy, da hun i 1994 blev bedt om at deltage i en workshop om dansens didaktik for æl-

dre. "Ældre var personer over tredive" fortæller hun og fortsætter: "I løbet af denne workshop kom vi til den konklusion, at for folk over 30 var det ikke nødvendigt at ændre didaktikken, men for deltagere over 65 år var det til gengæld nødvendigt".

Workshoppen resulterede i oprettelsen af en studiekreds "Kreativ dans for de ældre", og det inspirerede Van Buren til at organisere undervisning i improvisation for folk over 65 år. "De grupper, der blev oprettet, bestod af både kvinder og mænd," siger Van Buren. "Nogle havde danset før i deres liv, men ingen havde nogensinde beskæftiget sig med danseimprovisation". På det tidspunkt havde Van Buren ikke spurgt, hvad disse erfaringer betød for deltagerne selv. Personligt er hun dog overbevist om, at mennesker også lærer med deres krop. Hvad mere er, danseimprovisation kræver samarbejde og opfordrer til ikke-verbal kommunikation. Man kan betragte det som en bonus, men i virkeligheden kan man kun formode, hvad det betyder. Heldigvis er Van Buren i stand til at hjælpe os videre i vores søgen efter viden om virkningen, for selv om hun har været pensioneret danselærer siden 2006, danser hun stadig. I de senere år har hun været deltager i en serie danseimprovisationsklasser for ældre. På vort ønske har hun bedt sin gruppe fortælle, hvad dansetimerne betyder for dem.

Kropssprog

Nogle af svarene ligger ligefor. For de ældre betyder det at danse nydelse og skønhed. Nogle betragter det også som en fysisk præstation og peger på, at dansen forbedrer deres kondition og holder deres krop i form. Ifølge deltagerne påvirker det også andre aspekter af deres liv, for takket være danseundervisning er motion fortsat en integreret del af deres liv.

Mindst lige så interessante er kommentarerne fra deltagerne om, at danseimprovisation stimulerer fantasien og fører til nye opdagelser. Disse opda-

gelses vedrører primært et nyt sprog. Først og fremmest har de ældre deltagere, som aldrig har danset før, lært, at de kan udtrykke for eksempel følelser gennem deres krop. En af deltagerne selv henviser til dette som "fysisk veltalighed". For at tydeliggøre dette, fortæller hun, at jo ældre hun bliver, desto flere ord glemmer hun. Derfor er hendes kropssprog en velkommen støtte for hendes dalende verbale evner. Ved hjælp af Van Buren bad vi også gruppen af ældre dansere om at fortælle, hvad dans betyder for deres personlige udvikling og i hvilket omfang, den påvirker deres dagligdag. Svarene var ganske slående. De lyder for eksempel, at mange opgaver i danseimprovisationsklassen kræver samarbejde. Arten af opgaver resulterer i, at danserne påvirker og reagerer på hinanden. Det tvinger dansere til omhyggeligt at observere hinanden. Øvelser lokker danserne til at spille forskellige roller. Nogle gange er de draget ind i andres øvelser, sommetider fører de selv og opfordrer andre til at lave nye bevægelser. For en række dansere giver dette "at føre" en helt ny oplevelse. Andre uddyber dette og fortæller, at danseimprovisation har lært

dem at arbejde sammen (igen). For mange af de ældre dansere er det selvfølgelig ikke noget nyt, for i mange tilfælde er de vant til at arbejde, og samarbejdet har naturligvis spillet en rolle i deres tidligere job. Men for mange af de ældres vedkommende er det lang tid siden, de var i arbejde. Desuden er en række af dem enlige. Så enden til at arbejde sammen og tage hensyn til hinanden er i nogen grad forsvundet, danseimprovisationen bringer den imidlertid tilbage i bevidstheden.

At blive set

Dette fører i øvrigt til en anden vigtig ting. Ved at tage hensyn til andre, observerer danserne også hinanden. Det er vigtigt, især for de ældre, der ofte føler sig "tilsidesatte" at have en følelse af at blive set. Ifølge deltagerne øger dette deres selvværd og giver dem følelsen af, at de stadig "tæller".

Følelse vokser, når de ældre arbejder hen imod en forestilling, selv om en forestilling faktisk ikke er formålet med improvisationsklasserne. Men Van Buren har med andre dansegrupper med ældre deltagere arrangeret shows og ladet dem optræde for et publikum.

Henk Smits (født 1954) er også en danselærer, der har optrådt med de ældre. Smits er et godt eksempel på en ældre mand, der ikke viger tilbage fra at fortsætte med at lære. Efter en indledende karriere som lærer blev han - da han var 38 - omskoleet til at undervise i "Dance Expression" (danseudtryk). Oprindeligt underviste han unge og "almindelige" voksne. "I en af mine første grupper var der en ældre kvinde, som fascinerede mig på grund af hendes udtryksfulde måde at bevæge sig," fortæller han. "Det var ikke hendes store bevægelser, men snarere hendes små bevægelser, der rørte mig. Denne erfaring inspirerede Smits til at lave et kursus på Rotterdam Dance Academy med henblik på at undervise de ældre. Han begyndte at undervise i "danseudtryk" for de ældre i Nordholland. Dette resulterede i optrædener med ældre.

Effekten af at blive "set" spiller en stor rolle i dette. De ældre befinder sig trods alt på en scene foran et publikum. Derudover har arbejdet hen imod en forestilling en anden positiv effekt: Når man "spiller en rolle", kan man ikke gå glip af prøver og forestillinger. Følelse af uundværlighed og følelsen af at bidrage til en forestilling øger de ældres selvværd og vitalitet.

En anden speciel form for at blive "set" er fysisk kontakt. Især enlige har ofte ikke længere nogen

forts. side 14

► Et liv med dans ...

forts. fra side 13

form for fysisk kontakt. En hånd på en skulder eller det at gå hånd i hånd kan påvirke dem dybt og kan endda være en konfronterende oplevelse. Men det gør dem også opmærksomme på deres krop.

Styrke og begrænsninger

Smits har sammen med forskellige dansegrupper for ældre deltaget i nogle smukke processer. I første omgang er de ældre næsten altid for generte til at bevæge sig. Hæmningen forsvinder imidlertid hurtigt, når man udfordrer dem til at udføre visse bevægelser, og når man giver dem nye bevægelser.

Smits bruger bevidst gulvet til de ældre. Det er naturligvis sværere for dem at sidde og ligge ned. At bevæge sig baglæns er ofte endnu sværere for de stive kroppe. Men Smits ønsker ikke at være begrænset af det. "Jeg understreger, at det ikke behøver at være smidigt, men at man kan danse - selv med kejtede og klodsede bevægelser." Gulvøvelserne har også et andet formål. "Mange ældre mennesker er bange for at falde", påpeger Smits. "Ved bevidst at bruge gulvet håber jeg at fjerne frykten. Skulle en falde, ville deres forbedrede afslapningsteknik bidrage til at mindske chancerne for at brække noget". På den måde har Smits danseklasser også en terapeutisk effekt, selvom Smits ikke bevidst går efter det.

Smits håber, at de ældre borgere vil lære at acceptere, at ikke alt er helt så smidigt længere. At de vil lære at være tålmodige med deres begrænsninger. At acceptere dem og lære at håndtere dem er derfor et vigtigt biprodukt af danseklasserne for ældre.

Dans som behandling

Nogle gange udvikler de ældre desværre forskellige former for lidelser, som kan være alvorligere end den manglende evne til at knappe knapperne på en frakke. En af de mest pinefulde lidelser relateret til alderdommen er Parkinsons sygdom. Sygdommen opstår omkring 60-års alderen. I Holland får ca. 20.000 mennesker¹ i alderen fra 70 og op sygdommen.

Med Parkinsons sygdom er patienterne ikke længere i stand til at kontrollere deres muskler. Dette gør bevægelser vanskeligere. Sommetider er patienterne ramt af ukontrollerbare rystelser, de såkaldte hvilerystelser. Parkinsons sygdom er uhelbredelig. Regelmæssig motion kan dog begrænse virkningerne.

På University of Leuven har forskere opdaget, at Parkinson patienter lettere kan bevæge sig, når bevægelsen er understøttet af lyde og vibrationer i en bestemt rytme. Denne virkning er også blevet beskrevet i en bog af neurologen Oliver Sacks: "Musicophilia: Tales of Music and the brain"².

Resultaterne var årsag til, at den entusiastiske salsa-amatør Daniel

Waterman regelmæssigt dansede med sin mor, der har Parkinsons sygdom. "Effekten var fantastisk," siger han. "Når hun dansede, syntes hun at være langt bedre i stand til at bevæge sig".

Waterman fortalte sin salsalærer, Morry Krispijn, om den oplevelse. Det inspirerede Krispijn til at arbejde sammen med en forening for Parkinson patienter. Desuden sætter han danseskoler i gang med at organisere klasser for Parkinson patienter. Patienterne selv samt deres partnere er meget begejstrede for danseklasserne.

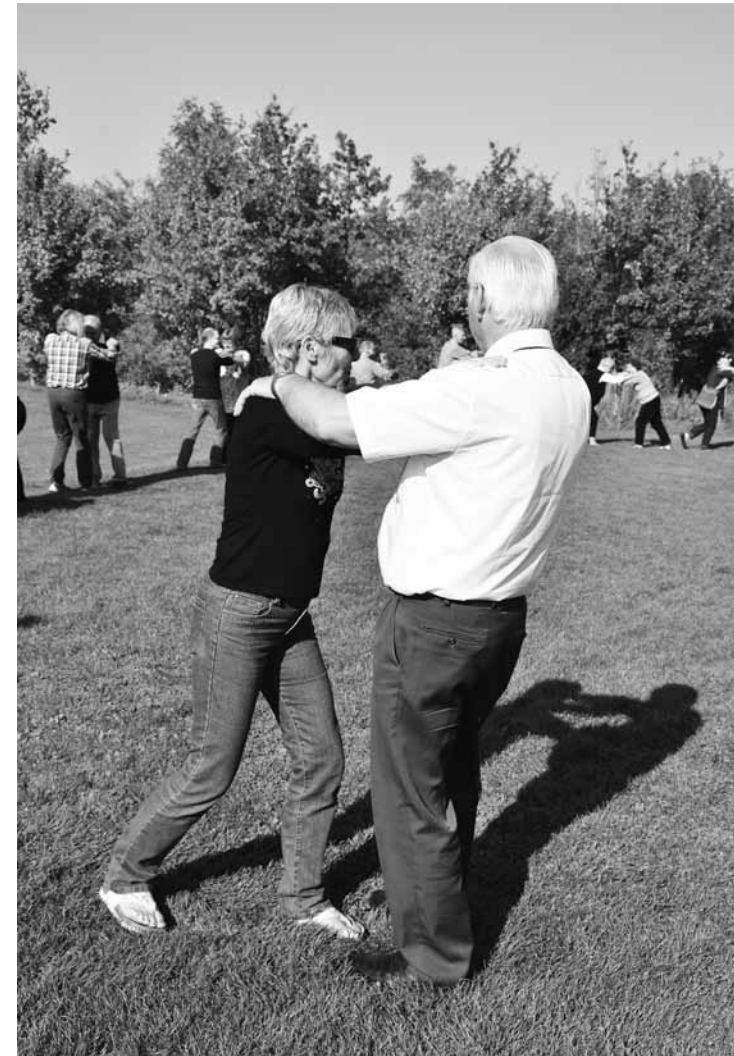
"Min mands Parkinsons sygdom er udmattende," siger den 72-årige Loes Gieskens. "Derfor er danseklasserne positive - også da det er en social aktivitet. Hvad mere er, vi kan praktisere dansen sammen derhjemme".

Hans Bogers er 60 år gammel og har haft Parkinsons i årevis. Han tilslutter sig udsagnet om den positive effekt af salsa danseklasserne. "Vi ved, at det er godt for os. Men fordi det så er rart at være sammen, føles det ikke som terapi. Og alligevel fortsætter vi på denne måde med at holde den truende kørestol i skak".

Mange Parkinson patienter i Krispijns dansegrupper havde aldrig danset før. Selvom salsklasserne næsten er obligatoriske for dem - de er nødt til at bevæge sig for at begrænse virkningerne af sygdommen - betyder det mere for dem. Via salsklasserne administrerer de selv på en social måde en form for selvmedicinering. Hvad mere er, danseklasserne bidrager i høj grad til livskvalitet for patienter med Parkinsons sygdom samt for deres partnere.

Effekterne i forhold til LOAC

Denne artikel har kigget på forskellige effekter af dans, der har afsløret, at dans kan have betydning for de ældre både fysisk og på det sociale-emotionelle område. I LOAC projektet bliver læring set bredt - som en sammenhængende helhed af tre dimensioner: Kundskaber, kompetencer og personlig dannelse. Elementer fra de tre dimensioner kan findes i de erfaringer, der er beskrevet af danselærerne og deres ældre dansere.

- **Personlig dannelse:** Vil for mange af de dansende ældre være en primær målsætning. De ønsker (naturligvis) ikke at blive professionelle dansere, og de danser udelukkende for deres egen fornøjelses skyld og for at udvikle sig. At danse hjælper dem til at udtrykke sig.
- **Kundskaber:** I danseklasserne er der fokus på de kundskaber, der kræves for at danse. Ved at gøre dette omdannes besværlighederne til udfordringer, og dansen tilskrives en specifik æstetik.
- **Kompetencer:** Ældre mennesker, der danser, udvikler alle former for kompetencer, der kan anvendes i en langt bredere sammenhæng. Ved at danse fortsætter de ældre med at lære, og de får ny læring i samspil med andre samtidig med, at de lærer at tage hensyn til andre. Dette kan resultere i en åben, nysgerrig og social holdning, som også manifesterer sig uden for dansegulvet.

Desuden ser man, at en afbalanceret person finder en balance mellem de forskellige livssfærer, som er:

- Som et moderne menneske i den personlige sfære (i dets indre personlige forhold til sig selv)
- Som medmenneske i den private og den civile sfære af tætte relationer (i fritiden)
- Som aktiv medborger i den civile og den offentlige sfære i civilsamfundet og i det offentlige (især i fritiden, men også på arbejde)
- Som medarbejder i arbejdstiden (og som studerende i en kompetencegivende uddannelse).

Man ser ofte at de ældre - når de går på pension og deres rolle inden for familien forsvinder - udfører færre af sådanne opgaver. Dette betragtes ofte som et tab og kan skabe en følelse af at spille en mindre rolle i samfundet.

Deltagelse i kunst - i dette tilfælde dans - berører forskellige livssfærer. En effekt på den personlige sfære er for eksempel, at man gennem dans affinder sig med en aldrende krop og bogstaveligt talt erfarer, at de stadig bliver set. Dans giver et sprog og en kontekst, hvor de kan udtrykke sig og føle sig godt tilpas. Da de danser i grupper, er følelsen af at være et medmenneske også fremherskende. Blandt deltagerne udvikler der sig en følelse af sammenhold og nydelse, som også kan resultere i tætte sociale kontakter. Desuden er det menneskelige behov for kontakt, som observeret af Smits, opfyldt, mens de danser, og det styrker den fysiske følelse af at høre til.

Derudover er der i dansekurserne elementer, der er relateret til den tredje og fjerde livssfære. Den ældre danser er for eksempel ansvarlig for sin egen udvikling og er dermed forpligtet til at gøre en vis indsats og vise et vist engagement over for gruppen og den kunstneriske leder. Det er også muligt, at der er brug for assistance ved prøver og forestillinger. Deltagerne kan dermed trække på deres faglige kvalifikationer og dansen nærmer sig dermed livssfærene "aktivt medborgerskab" og "medarbejder".

Kort sagt: Dans i en sen alder kan være gavnlig på alle mulige områder. Og det kan bidrage til en balance mellem forskellige livssfærer. Dermed hjælper dans til at styrke det fysiske og mentale, uden at der er en specifikt terapeutisk hensigt.

1) Der er pr. 1. april 2011 16.677.469 indbyggere i Holland

2) Med udgangspunkt i de individuelle erfaringer fra patienter, musikere, komponister, og almindelige mennesker, har forfatteren udforsket den komplekse menneskelige reaktion på musik, og hvordan musik kan påvirke dem, der lider af en række lidelser. Bogen er ikke oversat til dansk.

► Europæisk fokus på læring i kunst og kultur...

forts. fra forsiden

Bente Schindel

bs@kulturesamraad.dk

for ideen. Derefter skal partnerne findes. I et multilateralt projekt er kravet, at partnerne skal være forskellige forstået således, at fx ikke alle partnere må være landsorganisationer med samme funktion. Det er også et krav, at partnerskabet består af europæiske organisationer fra mindst 3 lande og gerne flere.

Kulturelle Samråd i Danmark har heldigvis et stort europæisk netværk, dels gennem den europæiske paraply for amatørkunst og frivillige kulturelle organisationer, Amateo, dels gennem Culture Action Europe, der er paraply over 103 europæiske organisationer inden for professionel kunst, amatørkunst og det frivillige kulturelle område. Blandt disse netværk blev der fundet og indgået partnerskab med en hollandsk, en slovensk samt en tysk organisation med forskellige tilgange til området. Derudover havde det danske *Interfolk*, *Institut for Civilsamfund* givet sit samtykke til at være den, der stod for koordinering, projektledelse og forskning. *Interfolk* stod også for den indledende fase med udformning af ansøgningen. Kulturelle Samråd i Danmark blev ansvarlig for administration af puljen.

Tilsammen udgjorde de nævnte organisationer en multilateral gruppe: *Den hollandske Kunstfactor* er national organisation for udvikling og fremme af aktiv deltagelse i kunst og kultur. Organisationen, der er støttet af statslige midler, tilbyder støtte, rådgivning og uddannelse til amatørorganisationer samt hjælper med at forbedre kvalitet og infrastruktur inden for området. Organisationen har 80 ansatte og er beliggende i Utrecht.

Den slovenske *JSKD (Republikken Sloveniens offentlige fond for kulturelle aktiviteter)* er en statslig institution, der har hovedsæde i Ljubljana, og som har 59 afdelinger over hele Slovenien. Organisationen tilrettelægger internationale, nationale og regionale programmer, der vedrører uddannelse, formidling m.v. af ikke-professionel kunst og kultur, og den stimulerer udviklingen af slovensk amatørkultur. Derudover er organisationen tilrettelægger af festivaler, konkurrencer, seminarer og workshops udført af professionelle pædagoger, mentorer og kunstnere.

Den tyske organisation *BKJ, Bundesvereinigung Kulturelle Kinder- und Jugendbildung*, er paraplyorganisation for organisationer, der varetager børns og unges kulturelle dannelse i Tyskland. Det er en sammenslutning af 55 nationale institutioner, der repræsenterer områderne musik, teater, dans, kunst, litteratur, museer, medier, cirkus og kulturpædagogisk videreuddannelse. Organisationen rådgiver medlemmerne på bl.a. det politiske område, stimulerer udveksling af oplysninger og erfaringer og tager initiativ til konkrete projekter. Organisationen er finansieret af et af Forbundsministerierne.

Interfolk er et dansk Institut, hvis mål er at bidrage til at fremme fri oplysning, frivilligt foreningsliv og frie kulturelle aktiviteter i civilsamfundet. *Interfolks* aktiviteter omfatter forskning, undersøgelser, udviklingsarbejde, kursusaktivitet, debatvirksomhed samt anden kulturel aktivitet i en dansk, nordisk, europæisk og bredere international sammenhæng. *Interfolk* er

foreningsbåret og selvejende. Desværre trak den tyske organisation, BKJ, sig fra projektet i foråret 2010 pga. arbejdsbyrden, og der måtte derfor ansøges EU-Kommissionen om en mindre ændring af projektets forløb, hvilket blev vedtaget i efteråret 2010.

Målene

Projektet bestod af flere delmål, der alle blev aftalt på de 4 partnerskabsmøder, der blev afholdt i hele perioden i henholdsvis Danmark, Holland, Slovenien og Belgien. Mellem møderne skulle deltagerne derefter arbejde med de vedtagne opgaver.

Det første mål var at gennemføre en undersøgelse af læringskvaliteter og læringsudbytte i frivillige kulturelle aktiviteter ud fra spørgeskemaer og interviews med bestyrelsesmedlemmer, lærere og deltagere i foreninger inden for partnerkredsen. Undersøgelsesmetode byggede på en humanistisk lærings-teori, og det overordnede mål var at kortlægge og afklare:

- Metoder til dokumentation og vurdering af læringskvaliteter og udbytte.
- En spørgeramme, der kunne anvendes i de nye online værktøjer.
- Retningslinjer for et kompendium af "Best Practice" i partnerlandene.

Det andet mål var at udvikle to typer af indbyrdes forbundne online-værktøjer til vurdering af læring, én type til deltagernes/elevernes vurdering af deres personlige læringsudbytte og en anden type til bestyrelsernes/lærernes vurdering af læringsresultaterne. Dette dobbelte værktøj vil bestå af en dansk, hollandsk, slovensk og engelsk udgave.

De to typer værktøjer kan vurdere samme læringsproces fra to forskellige vinkler. Elever (studerende, deltagere, aktive) kan vurdere deres personlige læringsprofil og resultater. Læringsudbydere (bestyrelser, lærere, pædagoger) kan sammenligne deres læringsmål og prioriteter med elevernes/de aktives

faktiske udbytte. Dokumentationen kan være af personlig værdi for eleverne/de aktive, og den kan styrke læringsudbydernes arbejde med dokumentation og kvalitetssikring af læringsaktiviteterne i deres organisation.

Værktøjet vil vurdere aktiviteterne som læringsaktiviteter og derved bringe ny fokus på amatørkulturen og den frivillige kultur som et vigtigt område for læring. Data fra brugen af de to værktøjer vil blive gemt på en fælles database, og det betyder, at disse data kan bruges til forskning på flere niveauer: Fra en enkelt aktivitetsgruppe til hele organisationen, fra en gruppe af lokale foreninger eller en gruppe af foreninger på nationalt niveau til et transnationalt europæisk niveau. Netværket af paraplyorganisationer, der bruger dette værktøj, kan nemt og for relativt små penge blive udvidet med nye paraplyorganisationer fra andre europæiske lande efter afslutning af projektet.

Det tredje mål var at udgive tre engelsksprogede publikationer.

- Den første var en rapport om vurdering af læringskvaliteter og -resultater på det frivillige kulturelle område og i amatørkulturen - herunder resultaterne af spørgeskemaer og interviews i partnerlandenes foreninger.
- Den anden publikation var et kompendium om *best practice* på området med fokus på:

- EU's mål for livslang læring (personlig realisering, aktivt medborgerskab, social inklusion, kulturel sammenhængskraft og beskæftigelsesegnethed).
- Et bredere syn på læring, som består af tre indbyrdes forbundne dimensioner: Dannelse, kundskaber og kompetencer.
- Inddragelse af mennesker i alle aldre, herunder personer med særlige behov og dårligt stillede grupper.
- Bedre mulighed for at indarbejde transnationale europæiske aktiviteter som en del af de kulturelle foreningers ordinære drift.
- Den tredje publikation var et kompendium, der beskriver udviklingen af EU tilskudsberettigede ugekurser, der har fokus på dokumentation og formidling af læringskvaliteterne i amatørkultur og frivillige kulturelle aktiviteter byggede på erfaringer fra projektet.

Det fjerde mål var at gennemføre to pilot ugekurser, henholdsvis et efteruddannelseskursus og en workshop. Kurserne skulle bl.a. indeholde udveksling af erfaringer om mål, værdier og best practice samt en introduktion til, hvordan man kan dokumentere og profilere læringsudbyttet af amatørkunst og frivillige kulturelle aktiviteter. Kurserne fandt sted i Ljubljana i Slovenien i slutningen af maj 2011 og havde 10 deltagere fra hvert af de 3 lande - i alt 30. De danske deltagere var hovedsagelig fra lokale kulturelle samråd.

Det femte mål var at forberede og gennemføre en omfattende formidling og opfølgning af resultaterne af projektet, herunder at udbyde et tvænationalt europæisk kursusprogram for aktive i amatørkunst og i frivillige kulturelle foreninger, at afholde nationale konferencer om projektet i alle deltagerlandene samt at formidle projektets resultat i tidsskrifter, på hjemmesider, i nyheds-mails m.v.

Udkommet

Tilbage er afrapporteringen til EU-Kommissionen, der skal ske i løbet af de næste måneder. Den er en forudsætning for, at sidste del af det tildelte beløb kan udbetales.

Det har været en lærerig proces at deltage i projektet. Og resultatet: En metode til at udforske den læring, der ligger i at beskæftige sig med amatørkunst og frivillige kulturelle aktiviteter, et netbaseret vurderingsværktøj, der viser, at der er andre værdier end dem, der kan gøres op i penge, samt kendskab til, hvordan man arbejder med amatørkulturen og det frivillige kulturelle område i andre lande, skal nu bruges i det videre arbejde i de respektive lande.

Kulturkonferencen 2011

Fotos: Pia Ekberg

2011 er "Det europæiske år for frivilligt arbejde til fremme af aktivt medborgerskab", og årets kulturkonference, der fandt sted i Slagelse den 30. september til 2. oktober, var da også præget af dette tema. Konferencen var arrangeret i samarbejde med Slagelse Kulturråd. Der deltog ialt 78.

Bente Schindel

bs@kulturellesamraad.dk

Konferencen indledtes helt usædvanligt fredag aften med at alle fik en introduktion til og derefter deltog i Slagelses kulturnat, Sct. Michaels Nat. Kulturnatten er arrangeret af en gruppe frivillige, der har stærke kontakter til Slagelse Kulturråd. Kulturnatten er et meget ambitiøst arrangement, hvor hele byen deltager - også forretningslivet. For selv om forretningslivets deltagelse i kulturnætter mange steder er et kildent emne, da man ofte ser, at begivenheden bliver forvandlet til "lang åbnings-tid" med enkelte kulturelle indslag, har man i Slagelse "tæmmet" det kommercielle ved at stille krav til forretningerne om, at deltagelse skal ledsages af et kulturelt arrangement. Derfor så man kunstudstilling i banken, musik i tøjbutikken osv.

ten er arrangeret af en gruppe frivillige, der har stærke kontakter til Slagelse Kulturråd. Kulturnatten er et meget ambitiøst arrangement, hvor hele byen deltager - også forretningslivet. For selv om forretningslivets deltagelse i kulturnætter mange steder er et kildent emne, da man ofte ser, at begivenheden bliver forvandlet til "lang åbnings-tid" med enkelte kulturelle indslag, har man i Slagelse "tæmmet" det kommercielle ved at stille krav til forretningerne om, at deltagelse skal ledsages af et kulturelt arrangement. Derfor så man kunstudstilling i banken, musik i tøjbutikken osv.

Kulturen skal vandes men ikke overvandes

Troels Christensen er medlem af Slagelse byråd for Venstre og var indtil valget den 15. september tillige medlem af Folketinget og sad som sådan i Folketingets Kulturudvalg. Lørdag formiddag gav han som dagens første oplægsholder sit bud på en kulturpolitik. Kulturen skal, sagde Troels Christensen, "afprøves" og relateres til konteksten. Mennesker og traditioner betyder alt. Kommunalreformen i 2007 var en af de største forandringer for kulturen i Danmark, hvor forskellige kulturer skulle finde sammen. I Danmark skal vi værne om det nationale og det lokale - kulturen skal vandes, men ikke overvandes.

Politikerne skal være med til at sætte kulturprojekter i gang, så de kan vokse sig store. Hvis de ikke kan det, må de falde, og der bliver så plads til nye tiltag.

Der skal være kultur for alle og lige muligheder for alle slags publikum - også indvandrere, fortalte Troels Christensen. Skolen burde være den vigtigste kulturinstitution, men her er alt for lidt kultur, ligesom de æstetiske fag er nedprioriteret på seminarierne. Jeg vil anbefale, at man skaber langt større synergi mellem de lokale kulturinstitutioner og folkeskolen.

Jeg mener ikke, vi skal støtte livsvarige ydelser, i stedet skal vi støtte nye talenter. Men ellers skal vi ikke blande os for meget. Kunsten skal have et frirum, og armlængden skal bevares - det må være kunstens grundvilkår, og på lokalt plan må man bevare selvbestemmelsen. Derfor må de kulturelle samråd også involvere sig i folkeoplysningspolitikken. Hvad angår de frivillige, er det vigtigt, at politikerne er opmærksomme på, at de ikke stiller de samme krav til dem, som de stiller til de professionelle.

Sammenhængskraft

Dagens næste oplægsholder var Kasper Støvring, der er kulturforsker ved Syddansk Universitet og forfatter - bl.a. til bogen "Sammenhængskraft".

Kasper Støvring indledte med at fortælle, at når det gælder sammenhængskraft, scorer Danmark højt i den værdiundersøgelse, der blev udgivet i 2008¹. Værdiundersøgelsen viser, at den danske befolkning generelt har tillid til deres medmennesker og til institutioner. Det er, fortalte Kasper Støvring, de nordeuropæiske protestantiske lande, der scorer højest i undersøgelsen. På sidstepladsen ligger lande som fx Brasilien. Der er tre faktorer, der gør sig gældende, når det drejer sig om sammenhængskraft:

1. Positiv nationalfølelse - at vi alle hører til i dette land med denne historie. Vi er politisk loyale og stolte over at være danskere.
2. Kulturel sammenhængskraft (modsat multikulturalisme, der hæmmer sammenhængskraften)

Danskerne er udnævnt til "Verdens lykkeligste folk". Og baggrunden for dette må findes i vores historie. Bevægelser som andelsbevægelsen, idrætsbevægelsen m.v. er skyld i vores demokratiske opbygning og vores netværk på det civile niveau. De ting, der gjorde sig gældende ved bevægelsernes opståen, er stadig gældende, da de har afsat værdifulde ting, som vi stadig trækker på - bl.a. i det frivillige foreningsliv.

Kasper Støvring gav derefter et bud på, hvad der karakteriserer en nation. Han mente bl.a., at man kunne afkode det nationale i sproget. Nationen er også karakteriseret ved, at man har tilknytning til et bestemt territorium, en bestemt religion, og at man har en "kerne-kultur". Protestantismen fremmer efter Kasper Støvrings mening decentraliseringen, personlig ansvarlighed og skyldfølelsen. Desuden fremmer protestantismen traditioner, normer, værdier og ytringsfrihed.

1) Den danske værdiundersøgelse er en del af en omfattende international spørgeskemaundersøgelse, som blev gennemført første gang i 1981, dernæst i 1990 og 1999 samt i 2008. Hver gang er der blevet benyttet det samme spørgeskema i alle de europæiske lande, der har deltaget.

Men, fortsatte Kasper Støvring, den stigende individualisme udgør desværre en trussel mod sammenhængskraften. De unge har ikke fysiske netværk, men dyrker kun sig selv. Derudover skaber multikulturalismen parallelsamfund, der er gift for sammenhængskraften i samfundet og fører til misstillid. Velfærdsstaten kan man kun opbygge ved hjælp af tillid, omvendt lader det sig ikke gøre.

Derfor er det vigtigt, sluttede Kasper Støvring, at man styrker den kulturelle identitet ved at skabe tværgående netværk og oplevelsesøkonomiske projekter, ligesom man bør styrke civilsamfund og folkeskole.

Best practice - erfaringsudveksling

De to oplægsholdere blev efterfulgt af gruppearbejde, hvor grupperne fik mulighed for at udveksle erfaringer og komme med eksempler på best practice - dvs. det bedste/mest succesrige initiativ fra eget samråd, samt hvad der gjorde initiativet så godt. Med andre ord læring og erfaringsudveksling ud fra de bedste eksempler. Flere havde forberedt et eksempel hjemmefra.

Leg, keramik og teater

Lørdag eftermiddag stod i Slagelse Kommunes tegn. Først besøgte Gerlev Legepark, en del af Gerlev Idrætshøjskole samt Syddansk Universitet, Center for Idræt, Sundhed og Civilsamfund, hvor der forskes i og gøres forsøg med før-sportslige idrætsformer og formidles viden om idræt, lege og spil gennem tiderne.

forts. side 20

► Kulturkonferencen 2011...

forts. fra side 19

Parken er åben for offentligheden, og konferencedeltagerne fik mulighed for at afprøve både kondition og legelyst. Turen gik herefter til Guldagergaard, der er et internationalt videns- og formidlingscenter for keramisk kunst, hvor kunstnere fra hele verden kan søge om værkstedsophold. Guldagergaard er et blandt kun 8 centre på verdensplan. Også på Guldagergaard huserer frivilligheden, idet museet har en stor venneforening, der støtter op om stedet. Turen sluttede på Borreby Herreborg, hvor godsejer og teaterchef Joachim Castenschiold fortalte om stedet. Teaterchef, fordi Joachim Castenschiold er chef for det teater, der med Realdanias hjælp, blev etableret på herregården i 2008. Teatret har 450 pladser og Teaterforeningen Vindebroen, der er båret af et stort antal frivillige, opfører musicals og afholder koncerter i teatersalen. Foreningen har tillige musik- og dramaskole på herregården. Turen sluttede med, at Slagelses kulturchef, Susanne Docherty, fortalte om den udfordring, der lå i at skabe et fællesskab i en ny storkommune, der består af 3 tidligere kommuner med 3 meget markante storbyer, hvor man tidligere havde meget forskellige betingelser at lave kultur under.

Har vi råd?

Trine Bille, der er lektor på CBS (Copenhagen Business School), stod for søndagens oplæg "Kultur og fritid - har vi råd?". (se også artiklen andetsteds her i bladet!) I Danmark, fortalte Trine Bille, ser man kulturen som vækst og som velfærd. Som vækst, fordi man knytter begrebet oplevelsesøkonomi til kulturbegrebet. Det gør man ikke i fx USA. I Danmark argumenterer man for en markedsøkonomisk kultur, men markedsøkonomien bør ikke være en del af kulturpolitikken. Markedsøkonomien handler

om at gøre den samlede "kage" større – om økonomisk vækst, hvorimod velfærd handler om at maksimere samfundets nytte og fordele "kagen" bedst muligt. Vi må anerkende, at der eksisterer værdier, som ikke handles på markedet, men som alligevel repræsenterer en væsentlig værdi for borgerne og derfor må tages med i betragtning, når de offentlige ressourcer skal fordeles, og den samfundsøkonomiske værdi vurderes. Formålet med kulturaktiviteter er sjældent at skabe forbrug, indkomst og beskæftigelse. Derfor bør det offentlige tage udgangspunkt i kulturens betydning for borgerens udvikling og velfærd og støtte de kulturaktiviteter, der har den største velfærdsøkonomiske non-marked værdi, fx i form af oplysning. Kulturkonferencen sluttede med et "ekstra" tilbud, idet de, der endnu havde mod på oplevelser, kunne vælge mellem en rundvisning på Vikingeborgen Trelleborg eller på Fæstningen i Korsør og Overfartsmuseet.

kultur.dk